

Inspirationsmaterial

Det här är ett inspirationsmaterial som du kan använda inför eller efter teaterbesöket. Vi hoppas att det kan ligga som grund för olika diskussioner kring föreställningen. I slutet av materialet finns förslag på hemsidor, artiklar och litteratur som är knutna till texten, där du kan hitta mer information.

Innehåll

1. Handling
2. William Shakespeare
3. Män och kvinnor på Shakespeares tid
4. Argbiggan – något att skratta åt?
5. Kärlekens uttryck
6. Kampen mellan könen
7. Katarinas slutmonolog
8. Läs-, film- och webbtips

1. Handling

*Min tunga vill ge luft åt hjärtats vrede,
får inte hjärtat luft, då brister det.
Jag föredrar att fritt få sjunga ut
som jag har lust till, utan hänsyn!*

Den mäktige adelsmannen Baptista Minola i Padua är i full gång med att gifta bort sina döttrar Katarina och Bianca. Männens flockas kring Bianca, som är duktig, snäll, och sportig. Katarina har inte lika många friare och hon vill heller inte ha några. Hon är en självständig kvinna och har inga planer på att gifta sig. Katarina säger vad hon tycker och gör inte vad som förväntas av henne. I männens ögon är hon ett aggressivt monster, en argbigga, en bitch – eller vad man nu vill kalla henne. Problemet är att pappa Baptista bestämt att lillasyster Bianca inte får gifta sig förrän Katarina har stadgat sig.

Till Padua kommer två män, den unge Lucentio och rumlaren Petruchio, som båda är redo att gifta sig. Lucentio blir blyxtförelskad i Bianca och Petruchio utmanas av Katarinas temperament och ger sig den på att få henne till hustru. Projektet att erövra Bianca utvecklas till en förväxlings- och förklädnadsfars, medan Petruchio å sin sida använder sig av grym terror för att kuva, "tämja" och därmed erövra Katarina. Deras bröllop blir en skandal, direkt efter ceremonin rymmer han med henne till sitt lantställe där han hindrar henne från att äta och sova.

Som i många klassiska komedier slutar det med bröllopsfest för alla inblandade, men frågorna kvarstår: för vem är det egentligen ett lyckligt bröllop och vem av systrarna är egentligen mest beredd att anpassa sig till mannens villkor?

Så tuktas en argbigga, som förmodligen är skriven i början av 1590-talet är en av Shakespeares mest kontroversiella komedier. Frågan är om man kan tolka den som en entydig komedi. Men den frågan kan man ställa om många av Shakespeares pjäser. Ett av kännetecknen hos Shakespeare är att det komiska och det tragiska finns parallellt oavsett vilken genrebeteckning pjäserna fått. I tragedierna finns komiken och i komedierna finns tragiken.

2. William Shakespeare (1564–1616)

William Shakespeare är utan tvivel världslitteraturens mest kände och spelade dramatiker. Hans dramatiska produktion består av sammanlagt 37 pjäser.

Mycket om Shakespeares liv är osäkert, men han föddes i Stratford-upon-Avon där hans far var köpman och senare borgmästare. Shakespeare gifte sig med Anne Hathaway, som var omkring åtta år äldre än honom. Vad man vet fick de tre barn, varav en pojke Hamneth, dog vid 11 års ålder.

Shakespeare tillbringade mesta delen av sin tid hemifrån och verkade som både skådespelare och dramatiker i London. Han var en av initiativtagarna till byggandet av Globeteatern, som han också blev delägare i.

Under den första fasen i författarskapet skrev Shakespeare historiska krönikospel t ex *Richard III*, men också kärlekskomedier som *Så tuktas en argbigga* och *En midsommarnattsdröm*. Senare tillkom flera av hans tragedier: *Romeo och Julia*, *Hamlet*, *Othello*, *Kung Lear* och *Macbeth*. Mot slutet av sin karriär skrev Shakespeare ett antal sagospel där *Stormen* anses vara det främsta. Under de sista åren av sitt liv, bodde Shakespeare åter i sin hemstad.

3. Män och kvinnor på Shakespeares tid

Hur såg relationen mellan män och kvinnor i Shakespeares samhälle ut? Varför verkar det vara så självklart att Katarina är en "argbigga", eller som det heter på engelska "a shrew"?

Begreppet "shrew" var på Shakespeares tid framför allt knutet till kvinnor. Ordet betecknade helt enkelt en karikatyr eller nidsbild av en kvinna som betraktades som bråkig, en kvinna som inte betedde sig som man skulle. Den tidens berättelser, teater och sånger byggde ofta på fasta ämnen, situationer och figurer. Ett populärt ämne var "Shrew Taming", det vill säga hur bråkiga kvinnor skulle kuvas och knäckas. Trots, eller kanske tack vare, att texterna ofta var mycket brutala betraktades de som underhållande. I *Så tuktas en argbigga* har Shakespeare blandat en sådan historia med den mer romantiska historien kring Bianca och hennes många friare. Genom blandningen är Shakespeares pjäs mer mångtydig än de råa texter som entydigt handlade om "Shrew Taming".

Orsaken till att en kvinna stämplades som "a shrew" kunde vara en mängd saker: hon kunde till exempel anklagas för att prata för mycket, ryktet kunde säga att hon tvingade sin man att utföra "kvinnoarbete", att hon slog och förnedrade sin man, att hon var otrogen, att hon vägrade att ha sex med sin man eller påstod att han var sexuellt oduglig, att hon drack, och framför allt att hon strävade efter inflytande och makt i äktenskapet. Sammanfattningsvis utmanade hon reglerna om männens överhöghet. Många av de texter som skrevs i ämnet skildrade hur kvinnan undergrävde mannens position, inte att hon faktiskt strävade efter en egen position.

Allt utmana de vedertagna normerna var så provocerande att en kvinna kunde dras inför rätta, och straffas hårt, under anklagelsepunkten att vara "a shrew". Det behövde inte innebära att kvinnan revolterat mot mannen, brottet kunde också vara att en kvinna överhuvudtaget revolterat mot samhällsordningen.

Om grannarna menade att relationen hos ett par inte såg ut som den skulle hände det att detta par straffades genom offentliga förnedrande ritualer. De kunde till exempel tvingas till en form av gatlopp där hon fick spela man och han kvinna.

På Shakespeares tid var tron på häxor en del av det folkliga tänkandet och frågan om häxor och häxeri debatterades också på makthavarnas nivå. Den skotske kungen James VI (som 1603 också blev kung över England med titeln James I) hade på 1590-talet lett häxprocesser i Skottland och skrev också en bok i ämnet, med titeln *Daemonologie*. Man kan inte säga att en viljestark och provocerande kvinna automatisk utpekades som häxa, men synen på häxor och synen på starka kvinnor låg ändå nära varandra.

I pjäsen bekräftar Petruchio i klartext relationen mellan man och kvinna. Han menar att han äger henne:

*Det som är mitt vill jag bestämma över.
Hon är min ägodel, min egendom,
mitt hus och allting som hör huset till.
Min åker och min lada, häst och oxe,
ja, även åsna – allt som tillhör mig.*

Men om nu äktenskapet mer eller mindre var ett fängelse för kvinnan, hade hon något alternativ? Hur såg livet ut för en ogift kvinna? I korthet hade hon inga som helst ekonomiska eller sociala möjligheter. Hon blev helt beroende av den eller de som ville ta in henne i ett hushåll, hennes far, bror eller en man som hon fick slava för. Att hon skulle försörja sig själv genom eget arbete eller leva ensam var lika lite accepterat som att hon utmanade genom ett aggressivt beteende.

DISKUTERA:

Hur var kvinnorollen på Shakespeares tid? Vilken ställning hade kvinnorna? Vad har hänt sedan Shakespeares dagar? Jämför med hur dagens samhälle ser ut. Finns det paralleller till traditioner i olika kulturer i världen idag?

Tukta – bestraffa för överträdelse av regel, med avseende på beteende. Fornsvenskans tukta betyder uppfostra, hålla i styr. (NE)

Argbigga – argsig kvinna (nedsättande). (WIKIPEDIA)

Pjäsens titel på engelska är *The taming of the shrew*. Shrew betyder även näbbmus.

Könsroll – sammanfattande term för socialt och kulturellt betingade skillnader mellan könen vad avser beteende, värderingar, normer, föreställningar, resurser, makt och prestige. Könsrollen är också förknippad med ideologiska föreställningar om hur förhållandena mellan könen bör vara. (NE)

4. Arbiggan – något att skratta åt?

sammandrag ur Anna Lejfelt-Sahléns artikel ur *Shakespearesällskapets tidskrift* nr 1 2005

/.../Även vissa av Shakespeares texter – framför allt *Köpmannen i Venedig* och *Så tuktas en arbigga* – anses av många som problematiska idag; den förstnämnda på grund av sin förmenta antisemitism, den andra för sin kvinnosyn. Personligen förstår jag mer än väl att det kan kännas påkallat att göra tillägg som nyanserar framställningen i *Rinaldo*, medan jag har svårt att känna något behov av sådana grepp i fråga om Shakespeares pjäser. Inte så att Shakespeare skulle vara "helig och ofelbar", eller nödvändigtvis helhjärtat skulle ha delat vår tids värderingar om vi kunnat intervjua honom. Det som emellertid skiljer honom från många andra författare från gångna tider är att han sällan stämplar vare sig personer eller åsikter som entydigt goda eller onda. Hans vana är i stället att avbilda människor, attityder och situationer på både gott och ont, och överlåta åt sina uttolkare och åskådare/läsare att döma i frågan. Huruvida *Köpmannen* blir antisemitisk och *Arbiggan* sexistisk eller ej beror inte så mycket på själva texten som vad regissör, skådespelare, läsare och publik väljer att tolka in i den. Utan att lägga till eller dra ifrån en enda stavelse går det utmärkt att få fram vitt skilda vinklingar.

/.../

I fallet med *Arbiggan* ser åtminstone jag klassificeringen som komedi som en betydligt större stötesten än innehållet. Min instinkt är att betrakta pjäsens huvudhandling som den tragiska berättelsen om en viljestark flicka som ända från barnåren fått höra att hon är omöjlig och besvärlig. Följden blir, föga förvånande, att hon blir hatisk och upprorisk mot allt och alla, och tragedin fullkomnas genom att hon till slut plågas och hjärntvättas till total apati och underkastelse under sin make. Läst på det viset torde pjäsen bli fullt gångbar även i de mest radikala feministkretsar. Att i synnerhet den första ordduellen mellan Petruccio och Katarina är kvick och slagfärdig gör inte automatiskt pjäsen till en komedi – även *Hamlet* är full av tokroliga repliker. Ändå står pjäsen obönhörligen där bland komedierna i 1632 års folioutgåva. Man kan peka på att den inte är ensam om att tillsynes passa illa i det facket. Det är till exempel lika svårt att se det lustiga i *Lika för lika*, där en ung man döms till döden för att ha gjort sin flickvän med barn före bröllopet, och hans syster utsätts för grov sexuell utpressning när hon försöker rädda hans liv. Men det hjälps inte – något i *Arbiggan* är det uppenbarligen meningen att vi ska skratta åt. Frågan är bara vad:

En möjlighet – om man nu som jag har svårt att se det roliga i Kates öde – är att tolka det som om hon inte alls menar det hon säger i sitt underdåniga sluttal. I så fall drabbar löjet inte henne utan de självgoda och dumdryga män som felaktigt tror sig ha kuvat henne. Tanken är tilltalande, men själv tror jag inte riktigt på den.

/.../

Ett tredje alternativ är att udden skulle kunna vara riktad mot ytligheten i den verkliga herremannens värld, och det orimliga i att även en fullkomlig odugling kan bli förmån för värn och minutiös upppassning bara för att han råkar vara född till rikedom. Uppblåsthet och förkonstling bland adelsmän och hovfolk har Shakespeare visat sig ha ett gott öga till även i andra pjäser.

Shakespeare lämnar fältet fritt för tolkningar. Kan det möjligen vara det som gör att han ibland betraktas som obekvämt? För om han inte entydigt visar oss vad vi skall skratta åt måste vi ju rannsaka oss själva, och fundera över om vi får lust att dra på munnen när en judisk köpman blir förödmjukad och lurad på sin hämnd för gångna oförrätter – eller när en viljestark kvinna tvingas till underkastelse.

5. Kärlekens uttryck

Gråskägg, din kärlek, den är kall som is! *Tranio till Gremio*

Din kokar över! Mogen man är bäst. *Gremio till Tranio*

Jag såg och märkte hur hennes purpurläppar rördes, hur andedräkten gjorde luften ljuv. Sublimt och skönt var allt jag såg hos henne. *Hortensio*

I vår föreställning av *Så tuktas en argbigga* på Malmö Dramatiska Teater har regissören Anette Norberg valt att koncentrera uppsättningen utifrån pjäsens grundtema – kärlek. Kärleken är drivkraften hos alla karaktärerna i pjäsen och uppvisas i alla dess skepnader; längtan efter kärlek, obesvarad kärlek, förlorad kärlek, egenkärlek, passion och förälskelse. Föreställningen utspelas i en obestämd "modern" tid. Miljön är överklassens med alla dess traditioner och kännetecken.

Bianca är en duktig, sportig och snäll tjej. För att få som hon vill gör hon som pappa säger, men trixar så fort han vänder ryggen till. Hon vill ha och förväntar sig mycket uppmärksamhet och bekräftelse, och det får hon av sina beundrande friare. Men hon förändras och i slutet av pjäsen har hon blivit en vuxen kvinna som genomsådär hyckleriet.

Lucentio och hans följeslagare **Tranio** är ute och reser, för första gången själva utan Lucentios pappa. De ska studera men är mer intresserade av att festa. Båda blir de förälskade i Bianca, men enda sättet att få henne i säng är att gifta sig med henne. De är dock lite för unga för äktenskap. Egentligen är de bara upphetsade och hormonstinna.

Hortensio och **Gremio** är medelålders ogifta män. De längtar efter och saknar kärlek. Hortensio vet inte riktigt vilken slags kärlek han vill ha, man eller kvinna, och Gremio har aldrig riktigt haft någon att älska. Bianca förkroppsligar deras längtan och drömmar och båda blir förälskade i henne men vet innerst inne att de aldrig kan få henne.

Baptista är Katarinas och Biancas pappa och den mäktigaste mannen i Padua. Han är den store patriarken som bestämmer över sina döttrars öde och har fullt sjå med döttrarna och deras friare. För honom är äktenskap affärsuppställningar och döttrarna måste bli ordentligt gifta.

DISKUTERA:

Kärlek och äktenskap i kombination på Shakespeares tid var inte så självklart. I regel var äktenskapen arrangerade av föräldrarna. Skulle du kunna gifta dig utan att vara förälskad?

Är kärlek det enda viktiga när man gifter sig idag, eller kan andra saker ha betydelse? (t ex ekonomi, status, barn, samhällsklass osv.)

Hur stor roll spelar kärleken? Hur ser du på framtiden, är äktenskap viktigt för dig?

6. Kampen mellan könen

Barfota dansar jag på bröllopet, som gammal nucka ska till sist jag dra till fan med aporna. Katarina till Baptista

Jag föddes för att tämja dig, vildkatta, så att du blir en snäll och foglig huskatt. Petruchio till Katarina

Katarina och **Petruchio** är det stora kärleksparet. Det finns ögonblickligen en enorm attraktion och spänning mellan dem. De måste ha varandra. Men båda är trasiga själar som hela livet har saknat kärlek. Petruchio är ensam och olycklig sedan sin fars död. Han har spenderat hela arvet och behöver pengar. Han vet inte riktigt hur han ska handskas med den viljestarka Katarina och han är inte heller van vid motstånd. Katarina har ända sen hon var liten ansetts som besvärlig och hon blir inte bekräftad för den hon är. När hon blir vuxen blir hon ännu mer aggressiv och hatisk mot sin omgivning. Att en man bemöter henne som Petruchio gör är något nytt för henne.

När äktenskapet är i hamn börjar tuktningen. Petruchio har i och med äktenskapet kommit upp sig och får nu umgås med överklassen. Men då måste han också leva upp till hur en äkta man ska vara. Med sitt uppförande tar han så småningom död på kärleken mellan sig och Katarina. Hon står ut med hans behandling för att hon vill vara med honom, men förändras och blir långsamt apatisk och knäckt.

DISKUTERA:

Vilka förväntningar har omgivningen på hur Petruchio respektive Katarina ska uppföra sig? När Petruchio bråkar och skriker är det ingen som ifrågasätter det, men samma uppförande tolereras inte av Katarina. Varför?

Hur hade pjäsen varit om man hade vänt på personligheterna och låtit Katarina göra som Petruchio, och Petruchio som Katarina?

Finns det kvinnligt och manligt uppförande? Har man olika förväntningar på sig som tjej och som kille?

Känner du ibland att andras förväntningar på dig inte stämmer överens med hur du själv vill vara? Om någon ville att du skulle ändra på dig, hur skulle du då reagera?

Vilka kända Katarinor och Petruchior finns det i vårt samhälle?

7. Katarinas slutmonolog

Fy! Bort med vecken på din bistra panna
och dina ögons vassa pilar
som sårar din regent, din man och herre!
Det tär din skönhet liksom frosten ängen,
förstör ditt rykte liksom stormen blomman.
Ja, det förfular bara och fördärvar.
En hetsig kvinna är en grumlig källa,
så full av smuts och gyttja, och så äcklig,
att ingen, han må vara än så törstig,
vill smaka ens en droppe av det vattnet.
Din make är din herre och ditt liv,
ditt stöd, ditt överhuvud, den som skyddar
och sörjer för dig. Ja, han sätter ständigt
sitt dyra liv på spel för dig.
Han underkastar sig all plågsam möda
till lands och sjöss. Han vakar nattetid
i storm, på dagarna i bister köld,
när du får ligga hemma varm och trygg.
Han kräver ingen annan lön av dig
än kärlek, älskvärdhet och lydnad
– ett litet avdrag på en väldig skuld!
Som undersåten måste lyda fursten
bör kvinnan också lyda sin gemål,
men är hon argsint, vrång och sur och tvär
och vägrar finna sig i mannens vilja,
vad är hon annat än en fräck rebell
som sviker grymt sin kärleksfulle make?
Jag skäms när kvinnorna är dumma nog
att strida då de borde be om fred,
när de vill härska, vara suveräna,
i stället för att lyda, älska, tjäna.
Säg, varför är vår kropp så mjuk och fin,
så föga ägnad åt det grova slitet,
om inte för att hjärtats vekhet
bör svara mot den yttre formen?
Hör på, små kryp, med allt ert trots, er vanmakt!
Min håg var lika styv som er en gång
mitt hjärta lika stort, mitt vett förslag
att slunga ord mot ord och blick mot blick.
Nu ser jag att vår lans är som ett strå,
Vår styrka lika svag, vår svaghet måttlös
att vilja synas vara vad vi icke är.
Sträck vapen! Ni kan inte stå emot.
Lägg handen under äkta mannens fot!
Min kamp har jag gett upp, min hand är här.
Så trampa på den om du har mig kär!

Citat om pjäsen:

“Den sista scenen är alltigenom osmaklig för en modern människa. Ingen man med något så när känsla för anständighet kan sitta och se den i sällskap med en kvinna utan att skämmas riktigt ordentligt” (George Bernhard Shaw)

DISKUTERA:

Analysera Katarinas slutmonolog. Hur uppfattar du Katarinas känslor när hon framför sin slutmonolog? Tycker du att hon lägger fram den med uppriktighet? Är hon rädd? Älskar hon Petruccio på det sätt hon framhäver?

Vad är en argbigga för dig? Och har Katarina nu i så fall blivit motsatsen?

Hur uppfattar Petruccio och de övriga Katarinas monolog?

8. Läs-, film- och webbtips

FILM *Tio orsaker till att jag hatar dig*, regi Gil Junger, 1999.
Boys don't cry, regi Kimberly Peirce, 1999.
Elizabeth, regi Shekhar Kapur, 1998
Shakespeare in love, regi John Madden, 1998.
Rosornas krig, regi Danny DeVito, 1989.
The Taming of the Shrew, regi Franco Zeffirelli, 1967.
Kiss Me Kate, regi George Sidney, 1953.

BOK **Skönlitterära böcker**

Aristofanes, *Lysistrate*, 411 f.Kr.
Brantenberg, Gerd, *Egalias döttrar*, 1977.
Fitch, Janet, *Vit Oleander*, Little, Brown and Company, 1999.
Fletcher, John, *Så tuktas en hustyrann eller Äkta mannen och hans överman*, 1647.
Mitchell, Margaret, *Borta med vinden*, 1936.
Wassmo, Herbjørg, *Dinas bok*, Norge 1989. Läs också andra och tredje delen; *Lyckans son* och *Karnas arv*.

Facklitteratur

Ambjörnsson, Ronny, *Mansmyter: James Bond, Don Juan, Tarzan och andra grabbar*, Ordfront förlag AB 2001.
Brandenberg, Aiki, *William Shakespeare and the Globe*, London 2000.
Ekerwald, Carl-Göran, *Shakespeare – liv och tänkesätt*, Stockholm 1998.
Elvin-Nowak, Ylva & Thomsson, Heléne, *Att göra kön. Om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*, Stockholm 2003.
Fredén, Gustaf, *William Shakespeare: handbok till radioteatern*, Stockholm 1960.
Granlid, Gunnel, *Tuffa tanter*, Natur och Kultur Läromedel, Sverige, 1997.
Halliday, F E, *Shakespeare. En bildbibliografi*, Stockholm 1960.
Jordahl Anneli, *Klass – är du fin nog*, Atlas bokförlag 2004.
Mendel-Enk, Stephan, *Med uppenbar känsla för stil – ett reportage om manlighet*, 2005.
Reimers, Gerd, *Maka och omaka*, Förlaget Legenda AB 1984.
Schoenbaum, Samuel, *William Shakespeare: a documentary life*, New York 1987.
Shakespeare, William; Dolan, Frances E. *The Taming of the Shrew: Texts and Contexts*, Bedford Books 1996

WEB **Intressanta webbplatser om Shakespeare**

Frågesport om Shakespeare, citat, bilder och en massa annat Shakespearerelaterat. www.absoluteshakespeare.com
Om *Så tuktas en argbigga*, med introduktion, karaktärer och teman. tinyurl.com/ex6qy
Shakespeare från A till Z. www.shakespeare.com
The Tamer Tamed By John Fletcher. Om mannen som skrev *Så tuktas en hustyrann*. tinyurl.com/9u8fh
Ur Shakespearesällskapets texter. www.shakespearesallskapet.se
Wikipedia om William Shakespeare och hans biografi och bibliografi. tinyurl.com/bwqse

Artiklar och webbplatser om manligt och kvinnligt

"Arga kvinnor finns inte hos grannarna" artikel av Liza Marklund, i *Aftonbladet*. tinyurl.com/93bqu
Kvinnor och bröllopstraditioner i det elisabetanska England. tinyurl.com/8qpso
Manliga nätverket verkar för ett jämställt samhälle, för mänskliga förväntningar på pojkar och män, mot mäns våld och övergrepp. www.man-net.nu/
Mäns historia. Vad är en riktig karl? Vad anses manligt? Det är inte det samma som att vara man. För en man kan ju vara omanlig, eller hur? Så vad är då en "riktig karl"? tinyurl.com/5fbeg
Om makt och kön. tinyurl.com/by63q
På nätet pågår diskussioner om könsroller, läs t ex. diskussionen "Mansrollen" på *feminetik.se* tinyurl.com/8lpcd
"Som liten var jag en flickpojke" av Sanyar Adami, krönika i *Metro*. tinyurl.com/a6rdn
Talet om den hotade maskuliniteten i ett historiskt perspektiv – Från niding till sprätt. En studie i det svenska omanlighetsbegreppets historia från vikingatid till sent 1700-tal, av Jonas Liliequist, Umeå Universitet. tinyurl.com/8laau